

"Своя фантастика в Україні є, вона живе, розвивається, родить..." Сучасний стан української фантастичної прози

Наталія Логвіненко,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії літературної освіти
Інституту педагогіки НАПН України
Київ

Стаття присвячена основним тенденціям розвитку української фантастичної прози від 90-х років минулого століття і до наших днів.

Ключові слова: стиль фантастичної прози, творчі майстерні фантастів, альтернативна історія, містика, утопія й антиутопія, гумористична й сатирична фантастика, турбореалізм, фантастика жахів (хорор), фентезі, суспільна роль фантастики.

Сучасний український літературний процес охоплює період від початку 1990-х років. Із здобуттям у 1991 році Україною незалежності національно самобутнє мистецтво і література зокрема почали "розвиватися повнокровно, єдиним річищем", оскільки відпав загальнообов'язковий для СРСР стиль соціалістичного реалізму та було скасовано радянську цензуру. Українська література отримала свободу, відкритість для іноземних впливів та можливість контактів з літературами інших країн. Як відомо, література і епоха поняття невіддільні. Щоб пізнати суть епохи, потрібно осмислити створені нею духовні набутки. Література реагує на зміни в реальному житті, аналізує пройдений суспільством шлях, показує перспективи його розвитку, застерігає від поразок і невдач. Потрібно лише уважно читати, думати, аналізувати.

Дати загальну характеристику сучасного літературного процесу в Україні та розповісти про суспільно-історичні події у час здобуття нашою країною незалежності, що сприяли процесу розвитку самобутнього художнього мистецтва, старшокласники зможуть самостійно, оскільки цей матеріал вивчався на уроках літератури й історії і досить широко представлений у навчальних книгах.

Крім того, порадимо зацікавленим учням ознайомитися з роботою Володимира Даниленка "Лісоруб у пустелі: Письменник і літературний процес", у якій подано нетрадиційне "осмислення специфіки творчого життя чотирьох письменницьких поколінь української літератури після шістдесятників" (з анотації). Автор вважає, що сучасна українська література почалась із сімдесятників — покоління митців разом із письменниками 80-х, 90-х і перших десятиліть XXI ст. формують материк літератури, вільної від впливів соцреалізму. На думку дослідника, "сімдесятники започаткували принципово іншу філософію української літератури, яку розвинули пізніше покоління 80-х, 90-х і перше покоління XXI ст. Тому між сімдесятниками і шістдесятниками пролягла естетична прірва, містком через яку були Нью-Йоркська група та Київська поетична школа, що мали більший вплив на естетику сімдесятників, вісімдесятників та наступних поколінь, ніж потужне покоління шістдесятих років...

Українська література 80—90-х років ХХ ст. була учнем, що помпезно освоював західний естетичний досвід. Хоча основною її особливістю було те, що вона виконувала в суспільстві роль терапевта і водночас привчала читача до сприйняття іншого голосу [4, с. 6—7].

Безумовно, "розкомплексоване, сміливе, часто парадоксальне авторське мислення, ... використання фактів, які здебільшого залишаються за межами академічних досліджень і традиційної критики", спонукають учнів, які цікавляться літературним процесом, психологією творчості, різноманітними аспектами життя письменників, до роздумів, самостійних спосереджень, досліджень.

Своєрідність художньої літератури України цього періоду визначають:

— звернення письменників до досі заборонених тем (голодомор, сексуальність, наркотики, девіантна поведінка і т. д.);

— використання нових стилістичних прийомів (прийоми постмодернізму, неоавангарду, нецензурна лексика, використання суржика);

— осмислення соціальних проблем та історичної пам'яті;

— спроба письменників-сучасників розв'язати глобальні вселюдські проблеми (транснаціональний характер);

— розмаїття та змішання жанрів і стилів (детективна, фантастична, містична, історична, філософська проза, що представлена есеями, оповіданнями, новелами, повістями, романами).

Отож для визначення загального стилю української прози останніх років найкращим, вважають літературознавці, є термін "полістилістика". Окрема увага звертається на мову сучасних художніх творів: це або використання вишуканої, надінтелектуальної мови, або свідоме використання суржика, зниженої, часто нецензурної лексики — мова сучасних художніх творів багато говорить про авторське "я". Свідоме використання таких мовних елементів свідчить також про спроби авторів звільнити літературну мову від будь-яких обов'язків і протистояти цензурі. У віковому зрізі сучасна українська проза представлена творчістю митців різних поколінь [3].

І звичайно, у контексті розгляду сучасного літературного процесу на факультативних заняттях основну увагу звертаємо на основні тенденції розвитку української фантастичної прози цього періоду.

Стан української фантастики останніх двох десятиліть був у колі зацікавлень в основному самих письменників-фантастів: Андрія Валентинова, Валерія Верховського, Дмитра Громова та Олега Ладигенського (псевдонім Генрі Лайон Олді), Наталі Дев'ятко, Олександра Левченка, Тимура Литовченка, Віталія Карацупи, Галини Пагутяк, Володимира Пузія, Ігоря Желема, Олега Романчука та ін. Вони одностайні у тому, що "своя фантастика в Україні є, вона живе, розвивається, родить..."

Так, А. Валентинов, Д. Громов і О. Ладигенський у статті "Замітки про українську фантастику" доводять, що "українська фантастика не тільки існує (наперекір твердженням деяких критиків і фенів), не тільки вижила (наперекір усім ідеологічним, а пізніше — комерційним бар'єрам), але й розцвітає зараз буйним квітом! Зрозуміло, на цій клумбі чимало і бур'янів (а де їх немає?) — але хто зараз візьметься відділити зерна від полови?" [1].

Кінець 80-х — початок 90-х рр. став часом появи нових імен на видноколі української фантастики. З'явилося і процвітало Всесоюзне творче об'єднання молодих письменників-фантастів (ВТО МПФ). Свою діяльність об'єднання проводило і на території України — видавалися збірки, до змісту яких включалися і твори українських фантастів. Дослідники наголошують: у ті роки в збірках ВТО "Румби фантастики" друкувалися повісті та оповідання *Льва Вершиніна* (Одеса), *Наталі Гайдамаки*, *Людмили Козинець*, добре відомого любителю фантастики *Бориса Штерна* (всі з Києва), *Єлизавети Манової* (Харків), *Віталія Забірко* (Донецьк) та інших цікавих авторів. Твори Василя Головачова (Дніпропетровськ), який сьогодні живе в Москві, тоді активно друкувалися у серії "Золота полиця фантастики" видавництва "Флокс" (Нижній Новгород), у інших виданнях, у тому числі і в Україні. Автори згадують про нього як популярного письменника, що переконував видавців: "наших авторів також можна видавати і заробляти на тому гроші". Проте тоді на ринку в розквіті була епоха перекладної літератури. Вітчизняні детективи не дуже поспішали видавати, про фантастику мова взагалі не йшла. На жаль, у 1992 році ВТО розвалилося.

Але в Україні на початку 90-х Д. Громовим і О. Ладигенським у Харкові була організована творча майстерня з дивною назвою "Другий млинець" ("Второй блин"), яка готувала й "проштовхувала" для видання книги фантастики. Харків'яни робили переклади, кіноверсії, але головним у роботі вважали популяризацію серії вітчизняної, у першу чергу "місцевої", української фантастики.

Ця програма частково була реалізована — з великими зусиллями, "правдами й неправдами були "пробиті" і побачили світ три збірки серії *"Перехрестя"* (елітарна фантастика): "Той, хто живе в останній раз" (1992), "Сутінки світу" (1993) і "Книга Небуття" (1995). У першому збірнику, за бажанням видавця, ще присутні твори іноземних авторів (переклади Каттнера і Говарда), у наступних — зміст складають твори українських (точніше — харківських) фантастів: *Федора Чешко*, *Єлизавети Манової*, *Андрія Дашкова*, *Андрія Печенізького*, *Григорія Панченка*, *Андрія Валентинова*, *Дмитра Громова* та *Олега Ладигенського* (Г. Л. Олді).

Крім збірок книг "Перехрестя", творча майстерня "Другий млинець" випустила чотири авторських "пакети" в серії "Бенефіс", збірки "Казки дідуся-вампіра" та "Епоха гри".

За спостереженнями науковців, українська наукова фантастика тих років здебільшого представлена письменниками старшого покоління (О. Бердник, О. Ємченко, І. Росоховатський, О. Романчук, В. Савченко). Незважаючи на значне зниження письменницької уваги до цього фантастичного жанру, не можна говорити про його занепад у сучасній українській літературі. Підтвердженням тому є сайт наукової української фантастики І. Желема (І. Желем "Екстремальна ситуація", "Несумісність" та ін.).

Також у сучасній фантастиці України набув поширення такий її різновид як *альтернативна історія* — художнє осмислення різноманітних можливих шляхів розвитку історії; або *історична альтернатива* — література, що знаходиться на межі між історичним реалізмом та фантастикою. Альтернативна історія або історична альтернатива в літературі — це можливий сценарій історичного розвитку минулого та мистецький жанр, зокрема жанр наукової фантастики, що на основі історичних фактів вивчає можливі сценарії історичного розвитку. Український варіант назви альтернативна історія — це так звана *"якбитологія"* (назву запропонував журналіст Дмитро Шурхало). Яскравим представником цього напрямку в сучасній українській літературі є *Олександр Ірванець*.

Популярність цього напрямку на межі ХХ і ХХІ століть зумовлена, по-перше, розпадом СРСР, по-друге, постмодерним прочитанням історії, що не допускає однозначності інтерпретацій. В українській фантастиці модель розвитку альтернативної України пропонує В. Кожелянко в "Дефіляді" та "Котигорошки". У творах альтернативне українське суспільство доволі схоже на сучасну Україну, незважаючи на давність зображуваних подій.

Найпоширенішими різновидами української (та й російської) фантастики стають містика й фентезі. Сучасна українська фантастична проза, за спостереженнями науковців [11], поповнюється і новими: *міфологічна фантастика*, *утопія й антиутопія*, *гумористична й сатирична фантастика*, *турбореалізм*, *фантастика жахів (хорор)*, *дияволяда* та ін., які потребують окремого дослідження. Усі вони об'єднуються певними спільними рисами. Більшість дослідників акцентують увагу на значному етнографічному струмені фантастичних творів, на посиленому інтересі письменників-фантастів до історичного минулого, до автентичної міфології. І реалізується він не тільки у створенні слов'янського фентезі, а й у написанні масштабних історико-міфологічних і "хімерних" романів, які ґрунтуються на сюжетах як світової, так і вітчизняної історії. Така особливість притаманна і українській, і російській фантастичній літературі. У використанні національної міфології, як зазначає Т. Литвиненко, для українських фантастичних творів властиві дві основні риси: "перша пов'язана з висвітленням національно-історичного підґрунтя, друга — з продовженням національно-культурної традиції (М. Гоголь, М. Коцюбинський). Але обидві вони подаються у філософсько-фантастичному ключі й сприяють створенню неповторних світів [7, с. 360]"

Серед самотніх, ні на кого не схожих, письменників-фантастів сучасності Д. Громов та О. Ладигенський називають *Андрія Дашкова*, *Олексія Бессо-*

нова, *Олександра Зорича*, які належать до "Харківської школи фантастики" (термін уже усталений у літературознавстві) як "спільноти авторів, у творчості яких, незважаючи на індивідуальність і своєрідність кожного, можна виокремити спільні риси...". Дослідники виокремлюють такі:

— Усі представники цієї "школи" у першу чергу пишуть про людей. Не про бойові зорельоти та сутички ельфів із драконами, не про становлення чергової Великої Імперії, не про те, як професор Сидоров винайшов лазерний бурбулятор із гравітаційною накачкою, а злий шпигун Шнапс бажає цей бурбулятор вкрати, — а саме про людей.

— Про любов і ненависть, про життя і смерть, про борг і честь, про проблему вибору, про призначення і Шлях...

— Усі ці автори велику увагу приділяють власній мові — головному інструменту будь-якого письменника. Образній системі. Видимості. Метафоричності. Парадоксальності. Жвавості стилю. Поетичності.

— І нарешті, усі ми (Андрій Валентинов, Дмитро Громов та Олег Ладиженський у тому числі) не соромимся писати ЦІКАВО. Захоплююче. Приділяючи увагу не тільки образній системі чи ідейно-тематичному простору, сповненому натяків, алюзій та прихованих цитат, — але й сюжету, здатному захопити студента-рольовика і професора філології одночасно.

— "Харківська школа фантастики" насправді аж ніяк не обмежується Харковом, і навіть Україною (хоча ядро її знаходиться дійсно тут). Цілий ряд російських авторів ми б теж цілком могли зарахувати до цієї "школи"[9].

Уважно вчитаемося у вище зазначене, щоб зробити висновок про продовження найкращих традицій української фантастичної прози минулого.

О. Романчук відзначає, що вітчизняна школа фантастики організовано в Україні має кілька структур, які об'єднують фантастів-початківців і професійних письменників-фантастів: комісія з пригодницької та фантастичної літератури Національної Спілки письменників України, клуб любителів фантастики "Чумацький шлях" при НСПУ, творча майстерня Марини та Сергія Дяченків (Київ), дніпропетровська літературна майстерня "Демосфера" та одеське об'єднання фантастів "Літературна Палуба".

Україномовна фантастика знайшла прихисток у Клубі любителів фантастики "Чумацький шлях", до якого входять молоді (за літературними здобутками) київські фантасти. Відбуваються регулярні зустрічі любителів і професіоналів фантастики: конвенти "Зоряний міст" (Харків) і Міжнародна асоціація фантастики "Портал", під час яких проводяться семінари, майстер-класи тощо. Наявність різних структур набула певної системності й організованості. Дослідники пояснюють це тим, що в 90-х роках ХХ століття у фантастиці відбулися кардинально якісні зміни, які посилили національну специфіку.

В. Карацупа та О. Левченко із новітньої хвилі українських фантастів виокремлюють найвизначніші імена. Серед них, зокрема :

Наталія Конотопець, перші фантастичні оповідання якої написані і надруковані, коли вона була ще школяркою, у 1963 році. У її літературному доробку — фантастичні оповідання (збірка "Відпочинок на Ортені", 1984р.), і повісті (зокрема, "Душа речей", 1990р.). У фантастичних творах сучасної української письменниці, відзначають дослідники, порушуються теми "космічні" і

земні. Але в центрі уваги завжди залишається людина з її неоднозначним відчуттям і сприйняттям чужих світів і, у зв'язку з ними, — власного "я". Герої творів мандрують у міжзоряних просторах, вступають у контакт з цивілізаціями різного рівня розвитку, але душою і серцем завжди прив'язані до Землі, до її складних соціальних і моральних проблем [6];

Юрій Винничук — поет, прозаїк, гуморист, сценарист, режисер і журналіст. Його літературна діяльність багатогранна. До фантастики Юрія Винничука дослідники відносять збірки прози "Спалах" (1990 р. у серії "Перша книжка прозаїка"), "Вікна застиглого часу" (2001 р.), "Місце для Дракона" (2002 р.), роман "Мальва Ланда" (2003 р.), що став переможцем у номінації "Сучасна художня проза" рейтингового дослідження "Книжка року — 2003" і отримав премію міжнародного фестивалю фантастики "Портал — 2004", повість "Ласкаво просимо в Щуроград" (1992 р.);

Наталія Гайдамака (справжнє прізвище — *Набока*), перші її вірші та казки надруковані в молодіжній пресі, перше фантастичне оповідання "Тільки три кроки" побачило світ у 1988 р. у журналі "Знання та праця", перша книжка "Позначена блискавицею" — у видавництві "Молодь" 1990 р. Дослідники зазначають, що для творчості письменниці "характерні своєрідна система образності, ліричність і поетичність викладу, тяжіння до притчі та вирішення складних проблем морально-етичного плану[6]";

Галина Пагутяк, її літературний дебют відбувся у 1981 році, коли в журналі "Дніпро" була опублікована її повість "Діти". Нині письменниця плідно працює в жанрі фантастики: 2003 рік — опубліковано роман "Писар Східних Воріт Притулку", 2005 рік — роман для підлітків "Королівство", 2006 рік — історико-фантастичний роман "Слуга з Добромиля", 2007 рік — ще один роман для підлітків "Книгоноші з Королівства", 2009 рік — роман "Урізька готика". Популярність її творів визначається різноманітними преміями: "Найкраща книжка 2007 року" — за роман "Слуга з Добромиля", "Найкраща книжка українською мовою" — премія "Порталу — 2008" за роман для підлітків "Книгоноші з Королівства".

Огляд української фантастики та ревізія її актуального стану, зроблені українським письменником-фантастом *Тимуром Литовченком* [8], дають підстави стверджувати, що попри заяви жалабного характеру або скепсис критиків і читачів, україномовна українська фантастика все ж таки існує: вона голосно заявляє про себе з 2005 року — новими книжковими серіями, мережевим порталом, літературно-театральним проектом і щоквартальниками "Український Фантастичний Оглядач (УФО)", "Світ пригод", "Порог".

Т. Литовченко, В. Пузій (більш відомий знавцем і любителем фантастики під псевдонімом *Аренев*), Г. Пагутяк звертають особливу увагу на проблему двомовності української фантастики.

Так, зокрема В. Пузій і Т. Литовченко пострадянську українську фантастику поділяють "на українську україномовну та українську російськомовну" (УУФ та УРФ). Власне українська фантастика (УФ — відповідає "українській україномовній") та фантастика України (ФУ — відповідає "українській російськомовній").

Аналізуючи проблему двомовності української фантастики, Т. Литовченко підкреслює, що з 63 ав-

торів незалежної України україномовних авторів у списку не більше десяти, тобто близько 15% від загальної кількості [9]. І хоча серед російськомовних фантастів України є й такі, що самі перекладають власні твори українською мовою (М. і С. Дяченки, В. Арєнєв), суттєво на покращення мовної картини української фантастики це не впливає. Дослідники пояснюють цю ситуацію, по-перше, єдиним літературним простором колишнього СРСР, по-друге, кризою видавничої справи в Україні й більш розвиненим російським видавничим ринком [5]. Окрім того, не останню роль відіграє прагнення письменників знайти якомога ширшу аудиторію. Тож таких письменників-фантастів, як М. і С. Дяченки, Г. Л. Олді, А. Валентинов, Я. Дубинянська, Ф. Чешко, В. Арєнєв та ін., зараховують і до українського, і до російського сучасних літературних процесів. І це знову ж таки ускладнює процес "ідентифікації української фантастики як самостійної повноцінної літератури".

Програма факультативного курсу передбачає вивчення україномовної фантастики. Хоча обминати в огляді стану сучасної української фантастичної прози російськомовної фантастики ми не можемо.

Проблеми розвитку жанру фантастики на сучасному етапі досліджує і *Галина Пагутяк*. У своїх розвідках вона підтримує думки Т. Литовченка щодо розмежування понять "україномовна фантастика" і "фантастика в Україні". Письменниця зауважує: "Я б додала "російськомовна фантастика в Україні", так буде зрозуміліше — бо ні польською, ні угорською фантастики у нас наразі немає. А оскільки видати її мовою оригіналу ніхто в Україні не береться, як і перекладати, то її видають в Росії, де зазвичай не пишуть, що автор український письменник, а просто живе в Україні. Мало хто живе в Україні. У такому разі, погодьтесь, це не українська фантастика. *Місце написання не суттєве, навіть мова. Важливо, як себе позиціонує письменник, виходячи з книгою до іноземного читача: повне зречення свого коріння чи промоція національного. І мені прикро за цих людей, бо погана людина не буде писати фантастику, і якби в неї була змога видатися в Україні в оригіналі чи в перекладі, вона б зробила це із задоволенням. Отже, справа лише у видавцях*".

Отож проблема видання україномовної фантастичної прози визначається дослідниками як одна з причин занепаду жанру фантастики на сучасному етапі. Але варто пам'ятати: "Для того, щоб з'явився цей жанр, людству потрібно було пройти довгий шлях. У часи Середньовіччя єдиним жанром фантастики були відіння, а про наукову фантастику можна говорити лише починаючи з часів Просвітництва. Коли виникли для неї передумови: наука й філософія вийшли з-під контролю релігії. Світ перестав бути плоским і обмеженим. Імануїл Кант дає визначення людини: "Людина — це істота, яка змінює світ здебільшого силою власної уяви". Але уява працює лише тоді, коли людина здатна мислити незалежно, а це не так просто: або людині забороняють мислити незалежно, або її просто цьому не вчать. Та й, зрештою, не вчили ніколи. Люди, які читають чи пишуть фантастику, мають неординарний погляд на світ. Немає книжкового братства, яке б об'єднувало читачів більше, ніж фантастика, очевидно, тому, що цей жанр завжди викликав підозру і в тоталітарних суспільствах, і в занадто прагматичних. Люди, які пишуть фантастику, уважно стежать за змінами, що відбуваються у Всесвіті, й менше, ніж інші

письменники, інфіковані егоїзмом як спокусою розповідати лише про себе[10]".

Про різке зростання попиту на твори фантастики на початку XXI століття говорить *Олег Романчук*. Письменник, шеф-редактор журналу "Світ пригод" пояснює це тим, що посттоталітарне суспільство, до якого належить Україна, продовжує перебувати у нестійкому стані невизначеності, що є найважчим станом для будь-якої інтелектуальної системи. *"Такий стан невизначеності обумовлений поєднанням необхідності приймати рішення і дефіцитом інформації, потрібною для цього. У стані невизначеності, коли умови життя не задовольняють людину, її збуджений інтелект інтенсивно шукає шляхів до ліквідації дефіциту інформації через побудову гіпотез, припущень. Так дійсність прикликає на допомогу світ уявний[12]"*.

Аналізуючи праці талановитих соціологів й моралістів, що дають уявлення про доволі широкий діапазон фантастики — від традиційних пригод у космосі, подорожей у минуле й майбутнє до оповідок з трагедійним соціальним напруженням, коли з надзвичайною сюжетною винахідливістю авторів щастить створити фантастичний світ, у якому, попри карколомні інтриги, панують оптимізм і світлі розв'язки, — письменник відзначає, що тільки ця література може дозволити пізнати інше.

Крім того, О. Романчук доводить, що художня вигадка ніколи не зводиться до якогось конкретного змісту, вона пластично змінює форму, пристосовуючись до того чи іншого жанру, найліпші твори яких знов і знов привертають нашу увагу до дивовижних і незрозумілих загадок бурхливого розвитку Земної цивілізації, до зустрічі з іншими світами, до думки про безмежність Універсуму. Це все тому, що художня вигадка не вибудовує світів підміни, а уявним розламує кордони нашого реального світу. "Читає фантастичних книжок має змогу зануритися у гостросюжетне й захопливе плетиво образів світу, збагаченого телепатичним компонентом й населеного людьми з екстра-сенсорним сприйняттям, яким підкоряються простір і час, жива й нежива природа. Інтерес до незвичних явищ психіки (розщеплення і реінтеграція особи, обмін тілесними оболонками з мешканцями інших світів, сприймання думок... нюхом і т. ін.) заснований на прагненні досконалості як фізичної, так і моральної. Але, безперечно, *головна суспільна роль цієї літератури полягає в іншому[12]"*.

Так, твори Жуля Верна, його ідеї та фантазії пробудили у К. Цюлковського роботу мозку в напрямку створення його космічних проєктів. "Воістину без фантазії немає справжньої науки".

Славетні дослідники й мандрівники (та й не тільки!) неодноразово підкреслювали визначальну роль саме творів фантастики у виборі професії, у досягненні життєвого успіху. І це не випадково, адже всі жанри фантастики є одним із способів пізнання.

Наше наголошення на думках про визначальну роль фантастики в житті людини не випадкове, оскільки перед учасниками факультативних занять — вибір майбутньої життєвої дороги. Прагнемо, щоб у цьому виборі і творенні своєї долі як долі людини гуманної, високоосвіченої, креативної їм допомогло вивчення української фантастичної прози, у якій *"створений багатющою письменницькою уявою світ золотошукачів і ковбоїв, індіанців і мушкетерів, шляхетних піратів і авантюристів направду багатогранний, захопливий, покликаний виховувати особу сміливу,*

мужню, добру і справедливу. Саме індивідуалізм як точка відліку гуманістичних засад та християнських заповідей лежить в основі творення образу і, скажімо, козака-характерника з Дикого Степу, і шляхетного авантюриста з Дикого Заходу. І це цілком законірно. Адже людина за своєю природою приречена не тільки на свободу, в якій вона має реалізувати себе, а й на покіненість, долаючи яку, вона здатна пізнати свою місію у цьому надскладному світі" (О. Романчук).

Якщо брати до уваги видавничий аспект, то зараз в Україні немає структури, яка стабільно б займалась виданням фантастичної літератури. Кілька книжок випустило київське видавництво "Факт" (Кожелянко В. "Лже-нострадамус", Шевченко В. "Корабель пробачення", Яворський В. "Напівсонні листи з Діамантової імперії та Королівства Північної Землі"). Дещо потрапило у серію "Золотий Бабай" видавництва "Джерела-М" ("Двоє в чужому домі" Тимура Литовченка, "Заповіт прадіда" Т. Парнюк). Першопрохідцями в започаткуванні книжкової серії україномовної фантастики стало видавництво "Джерела-М" (продюсерська агенція "Зелений Пес"). В "Українському письменнику" побачили світ книжки Віктора Савченка "З того світу — інкогніто", Олександра Васильківського "Число сатани. Сорок днів", Павла Щегельського "Полювання на НОМО SAPIENS". Лише в останні роки випускати фантастику потроху почали видавництва "Кальварія", "Факт"; "Кий", яке започаткувало "Бібліотеку Української Фантастики", а львівський Видавничий дім "Панорама" — серію "Фантастика" та інші.

Т. Литовченко зауважує, що останнім часом ситуація щодо розвитку україномовної фантастики змінилася. Зусиллями Віртуального об'єднання "Українська Фантастика" (ВОУФ), яке виникло з ініціативи львівського письменника-фантаста Ігоря Желема, розпочато паралельну реалізацію одразу трьох проєктів:

- мережевого "Порталу Української Фантастики";
- паперового журналу "Український фантастичний оглядач (УФО)", друк якого забезпечив львівський ВД "Панорама" (поки в режимі щоквартальника);
- театралізованих читань фантастики "Київ. Україна. Всесвіт" (у творчій співпраці з київським "Театром на Подолі").

Таким чином, зауважує Т. Литовченко, відтепер УУФ (УФ) має нехай не таку потужну, але ж власну — відмінну від УРФ (ФУ) систему стосунків:

- свої міні-конвенти;
- свій часопис;
- свої книжкові серії;
- свої майданчики базування в Інтернеті.

Від 2003 року І. Желем запрошує колег до спілкування на "Перемовинах" — форумі української частини свого тримовного веб-сайту. Тут же він організував скромну бібліотечку художніх і критичних творів УУФ (УФ), розмістив інші матеріали. Нині ядро ВОУФ налічує таких письменників: *Сергій Батурин, Валерій Верховський (справж. Стрижеус), Олексій Спейсер Кацай, Олександр Левченко, Тимур Литовченко, Радій Радутний*. "Доповнюють гурт симпатики або ті, хто з різних причин відійшли від ВОУФ — *Юрій Камаєв, Максим Підболячий, Ігор Скрипник, Ігор Сокол, Святослав Чирук, Веле Штильвелд (справж. Володимир Шкідченко)*, плюс львівський видавець *Роман Фернеза*, плюс члени клубів любителів фантастики Києва, Львова і Дніпропетровська, які мало спілкуються на

мережевих форумах або не спілкуються загалом.

Українська фантастика, створена українською мовою, таки спромоглася заявити про себе як про системне явище.

А отже — ми є! Ми прийшли до читачів не на один день — назавжди! Сподіваємося також, що натхненні прикладом ВОУФ, почнуть гуртуватися й робити добрі справи також інші українські письменники, які працюють в дуже цікавому і яскравому жанрі — у справжній українській фантастиці!.. [8]", — підсумовує Т. Литовченко.

Як уже зазначалося, серйозними періодичними виданнями нині в Україні є "Світ пригод", "Український фантастичний оглядач" та "Порог", а також один з найавторитетніших в СНД журналів — щомісячник "Реальність фантастики", який має й свою електронну версію.

Ігор Зубрицький визначає журнал "Український фантастичний оглядач" як місце для публікації фантастики і простір для тих, хто захоханий у цей жанр. У журналі публікується головним чином україномовна фантастика, а також переклади творів зарубіжних авторів. До того ж журнал орієнтує читачів у новому, що з'являється у жанрі фантастики. Адже в кожному номері вміщено кілька критичних статей, які стосуються резонансних фантастичних книжок, художніх чи мультиплікаційних фільмів, інтерв'ю з письменниками та іншими творцями фантастики. Теми обираються вартісні для читача. Відбір творів українських авторів для публікації у часописі є досить прискіпливим і вимогливим. І. Зубрицький виокремлює таких авторів, як *Олександр Пащенко, Наталія Дьомова, Тала Владмірова, Сергій Дзюба, Юрій Муляр* — чії твори, на його думку, вирізняються яскравим сюжетом і колоритом.

Цікавим є розділ, присвячений творчості авторів, що стали фіналістами в конкурсі "Сучасна Нерелістична Проза" на "Самвидаві" Максима Мошкова. До нього вміщують твори авторів з Німеччини, Росії, Ізраїлю, Казахстану та США. Це дає змогу читачам не обмежуватися лише здобутками сучасної української фантастичної думки, а читати і порівнювати її зі здобутками зарубіжних авторів. "Порівняння втішне — *українська фантастика розміщується на одному рівні із закордонною і за глибиною тем, і за технікою виконання*[5]".

У мережі Інтернет твори сучасних українських фантастів та україномовні переклади зарубіжних авторів можна розшукати на сайтах "Весна" (www.slovnyk.org.ua) та "Інтернеті" (<http://www.internetri.net>), у мережеских бібліотеках "Нова доба" (<http://newlib.8k.com>) та "Чарівний Жираф" (<http://tech77.hypermart.net>), на сайті популяризації україномовної фантастики "Аргонавти Всесвіту" (<http://argo-unf.at.ua>). Цілоком присвячений україномовній фантастиці спеціалізований сайт "Українська фантастика" (<http://www.zhelem.com.ua>), на якому вже зібрана (й активно продовжує збиратися далі) інформація про наявні в Мережі та нові твори українських фантастів, україномовні переклади зарубіжних авторів, футурологічні та сенсаційні статті, критика[12].

Цей огляд, на нашу думку, допоможе вчителям і учням підготуватися до проведення факультативних занять, присвячених вивченню творів сучасних письменників-фантастів, написати самостійні дослідження на конкурс МАН, що передбачено програмою факультативних занять.

тативного курсу "Українська фантастична проза". Уміщені цитати про суть окремого літературного явища — фантастики — дають поштовх для роздумів, спонукають до проведення евристичних бесід, виявлення світогляду, читацьких смаків, життєвого вибору старшокласників.

Наприклад, вчитаймося у слова Галини Пагутяк: *"Фантастика єднає всіх людей на планеті, нагадуючи їм, що коли вони раптом зустрінуться в космосі, то їх зблизить те, що вони земляни. Такий собі планетарний патріотизм. Те саме стосується людей, які люблять читати фантастику, відчувають її смак, і поважають тих, хто має уяву. Від уяви до відкриттів — один крок. Великі винахідники й мандрівники в дитинстві любили читати фантастику й вона вплинула на їхній вибір у житті"*.

— Чи замислювалися ви коли-небудь над тим, що "фантастика єднає всіх людей на планеті" ?

— Кого з тих, хто має уяву, ви поважаєте? Тільки за те, що мають уяву?

— Які відкриття у своєму житті ви здійснили? Яка заслуга в цьому фантастики?

— На який вибір у вашому житті вплинула фантастика? та ін..

Чи Валерія Верховського: *"Фантастика не може обмежитися відведеним їй місцем одного з допоміжних засобів "великої" літератури, фантасти продукують і власні світоглядні концепції, уявно експериментуючи з імовірним майбутнім. Вона вже не просто найбільш філософська гілка літератури, поволі вона сама перетворюється на філософію[2, с. 79]"*.

— Творчістю яких письменників-фантастів ви можете довести слушність цих думок?

Генрі Лайон Олді: *"Останнім часом (мабуть, з "легкої" руки естетів-ремісників) поширилася думка, що "Велика Література не має права бути цікавою! Текст має бути незрозумілим і нечитабельним. А усе, що захоплює, створює емоційний відгук — ширвжиток, читиво для бидла!". Що ж, якщо керуватися їхніми критеріями, виходить, найбільш видаваний у світі автор — Вільям Шекспір — це "читиво для бидла". А разом із ним — Омар Хайям, Еріх Марія Ремарк, Редьярд Кіплінг та ін. Перераховувати можна довго. Що ж, нічого не маємо проти такої компанії і такого читача! [9]"*.

В огляді висловлювань про фантастику як окреме літературно-художнє явище, що дають теми для роздумів і предмет для обговорення з метою формування високих читацьких смаків, немало. Їх обов'язково будемо демонструвати на мультимедійній дошці (комп'ютері) для читання учителем/учнями — виразного визолос, мовчазного, повторного, вибіркового, щоб визначитися з предметом дослідження під час текстуального вивчення творів сучасних письменників-фантастів.

Статья посвящена основным тенденциям развития украинской фантастической прозы от 90-х годов прошлого века и до наших дней.

Ключевые слова: стиль фантастической прозы, творческие мастерские фантастов, альтернативная история, мистика, утопия и антиутопия, юмористическая и сатирическая фантастика, фантастика ужасов (хорор), фэнтези, общественная роль фантастики.

The article is devoted basic progress of Ukrainian fantastic prose trends from 90th of the last century and to our days.

Keywords: style of fantastic prose, creative workshops of fantasies, alternative history, mysticism, utopia and antiutopia, humorous and satiric fantasy, turborealism, fantasy of horrors (horror), fentezi, public role of fantasy.

Література

1. Валентинов А. Замітки про українську фантастику [Електронний ресурс] / Андрій Валентинов, Дмитро Громов та Олег Ладженський. — Режим доступу: <http://www.litlikbez.com.htm>

2. Верховський В. Світ із кубиків [Текст] / Валерій Верховський // УФО. — 2009. — №4(10). — 96 с. — С.79—83.

3. Віжічаніна Л. Художнє осягнення історії і сучасності: огляд української прози останніх років. — Ч.І, Ч.ІІ [Електронний ресурс] / Віжічаніна Л.М. — Режим доступу: biblio.lib.kherson.ua/read-in-ukrainian.htm

4. Даниленко В. Лісоруб у пустелі: Письменник і літературний процес [Текст] // Володимир Даниленко. — К.: Академвидав, 2008. — 352 с.

5. Зубрицький І. УФО: Український фантастичний оглядач: Рецензія [Електронний ресурс] / І. Зубрицький. // Книгобачення. — 2008. — 24 листопада. — Режим доступу: <http://knyhobachennia.com/?category=38.article=127>

6. Карацупа В. Минуле української фантастики [Текст] / Віталій Карацупа, Олександр Левченко // УФО. — 2009. — №4(10). — 96 с. — С.52—59.

7. Литвиненко Т. Національна міфологія в українській російськомовній фантастиці межі ХХ—ХХІ століть [Текст] / Тетяна Миколаївна Литвиненко. // Філологічні науки: зб. наук. праць. — Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. — С. 355—361.

8. Литовченко Т. Українська фантастика: ми є! [Електронний ресурс] / Тимур Литовченко. // Телекритика. — 2008. — 11 вересня. — Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/media-suspilstvo/2008-09-11/40526>

9. Островський І. "Єдина реальність — це сьогоднішня": Інтерв'ю з Г.Л. Олді [Електронний ресурс] / Ігор Островський // День. — 2002. — №14. — 24 січня — Режим доступу: rusf.ru/oldie/rec/rec111.htm

10. Пагутяк Г. Апологія фантастики [Електронний ресурс] / Пагутяк Галина — Режим доступу: <http://litakcent.com/2011/02/22/apolohija-fantastyky>

11. Савицька Н. Сучасна фантастична література України й Росії [Електронний ресурс] / Н.С. Савицька. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/Fil/2010_6/18.htm

12. Сулим Б. Фантастика в Україні — падіння чи злет: Інтерв'ю з Олегом Романчуком [Електронний ресурс] / Борис Сулим // Літературна Україна. — 2003. — 11 вересня, [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.universum.org.ua/sp/2003/rom_4.html

13. Фантасты современной Украины / Редактор-упорядник І. В. Чорний. — Харків, Видавничий дім "Інвестор", 2007. — 640 с. — іл.

14. Чёрный И. Mater et magistra (Размышления о фантастике вообще и современной фантастике Украины в частности) [Електронний ресурс] / Игорь Чёрный. // Фантастика 2001: Сборник прозы и публицистики. — М.: АСТ, 2001. — С. 484—491. — Режим доступу: http://fandom.rusf.ru/about_fan/cherny_05.htm

15. Шарговська О. Українська фантастика: дзеркало суспільних очікувань і страхів чи незалежна естетична реальність? [Текст] / О. Шарговська. // Дніпро. — 2009. — № 8. — С. 170—173.